

Oorlogsgruwel in de frontpoëzie. Daan Boens: de Verrijzenis (1920)

Carmen Perdu

Daan Boens (Oostende 1893 - Gent 1977) wordt door zijn literaire activiteit aan het IJzerfront tot de zgn. 'Frontgeneratie' in de Vlaamse literatuurgeschiedenis gerekend. De dichters en romanciers van deze generatie bieden ons met hun literaire werk (na) beschouwingen van de ervaringen aan het front tijdens de Eerste Wereldoorlog. De bijzonderste figuren naast Daan Boens zijn: August van Cauwelaert, Filip de Pillecyn, Franz de Backer, Jozef Simons en Fritz Francken.

In literaire overzichten wordt deze generatie vaak als 'weinig innovatief' afgeschilderd. Dit in tegenstelling tot hun tijdgenoten die zeer open stonden voor literair experiment (o.a. Paul van Ostaïjen, Nijhoff). De Frontgeneratie daarentegen, blijft steken in een 'vooorlogse romantische literatuuropvatting'¹. Deze ietwat denigrerende visie die over de Frontgeneratie in zwang raakte is te wijten aan uitlatingen als die van Filip de Pillecyn die de literatuur in de oorlogsjaren 'oninteressant' noemde. Hij beschouwde de literatuur uit de loopgraven als 'eenvoudige getuigenisliteratuur, interessant om de documentaire waarde maar literair onbelangrijk'.²

De laatste tijd is er echter een tendens op gang gekomen die deze negatieve houding ten opzichte van de Frontgeneratie poogt bij te stellen. Niet alle frontliteratuur kan afgedaan worden als 'eenvoudige getuigenisliteratuur', dit beeld dient genuanceerd. Ook zou het fout zijn om het werk van de Frontgeneratie als louter romantisch te zien. In wat volgt zal nagegaan worden of het eenzijdige beeld die wordt opgehangen over de Frontgeneratie al dan niet van toepassing is op Daan Boens' oorlogsbundel *De Verrijzenis*.

De Verrijzenis

De Verrijzenis is de derde en laatste bundel die Boens produceerde tijdens zijn dienst aan het IJzerfront, het is de vierde dichtbundel uit zijn volledige oeuvre. Zijn debuutbundel *In witte gewaden* verscheen voor de oorlog en was, doordrongen van individualistisch impressionisme³. Boens liet deze 'half-romantische stemmingspoëzie' achter zich vanaf zijn eerste frontbundel *Menschen in de Grachten*. In de oorlogspoëzie van Daan Boens is plaatsgemaakt voor een nietig en machteloos subject. Toch evolueert Boens ook nog sterk binnen zijn frontpoëzie. Hij vertrekt van een vrij 'ongenuanceerd en beklemmend'⁴ oorlogsbeeld in *Menschen in de Grachten* en in *Van Glorie en Lij-*

1 F.De Pillecyn, 1920, p. 87-94.

2 ibidem

3 Anthonis D., 1977

4 ibidem

den is vooral een heldhaftig subject aan het woord. Gedreven door 'haat en vrijheidsdrang'⁵ verheft hij de strijd tot een heldendaad. In *De Verrijzenis* richt hij in hoofdzaak zijn blik op de toekomst, hij stelt zich ook meer genuanceerd op. *De Verrijzenis* lijkt een bundel van verwerking en bezinning te zijn.

Deze derde oorlogsbundel van Daan Boens werd, zoals in de ondertitel aangeduid, grotendeels geschreven aan het einde van de loopgravenoorlog. De bundel bestaat uit vijf cycli, met name *Onder laaiende lichten*, *Als de strijd voorbij zal zijn*, *De bedevaart der armen*, *De Verrijzenis* en tenslotte *Het louterend inzicht*. Hij wordt ingeleid door een alleenstaand gedicht, 'Fierheid'. De gedichten zijn grotendeels in de oorlog neergeschreven. Een twintigtal gedichten echter, om precies te zijn de laatste twee cycli van de bundel, zijn volledig na de oorlog toegevoegd. Deze tweedeling levert een thematische kloof op in de bundel.

Algemeen wordt aangenomen dat Boens niet hoog opliep met het werk uit het begin van zijn carrière, en zeker niet met de gedichten die in deze laatste oorlogsbundel verzameld zijn. De dichter heeft in deze bundels zijn 'stem' nog niet gevonden, dat is waarschijnlijk de reden waarom hij het samenstellen van zijn bloemlezingen, later in zijn carrière, geen enkel gedicht uit 'De Verrijzenis' zal opnemen.

Formele eenvoud

De formele eenvoud die we in *De Verrijzenis* zien, zou een eerste aanleiding kunnen zijn om frontpoëzie als deze als 'oninteressant' te beschouwen. De dichter waagt zich op geen enkel moment in deze bundel aan een vormexperiment. Hij bewijst dat we hem formeel als een erg traditioneel dichter mogen bestempelen.

73

De meeste gedichten zijn opgebouwd uit een reeks (meestal vier of vijf) kwatrijnen met een strak ABAB-rijmschema, soms duikt een ABBA-schema op. Heel af en toe zien we een iets experimenteler rijmschema de kop opsteken maar deze gedichten vormen een uitzondering. (eg. 'Trein met gewonden'). Een andere bewijs van Boens' hang naar formeel traditionele gedichten vinden we in de negen sonnetten die de bundel bevat. Ritmisch gezien echter gaat hij wat vrijer te werk. Zelden is een ritmisch schema terug te vinden, de meeste gedichten zijn opgesteld in parlandostijl.

Formeel en rijmtechnisch is *De Verrijzenis* dus niet te bestempelen als 'neoromantisch', zoals literatuurcritici de frontpoëzie in het verleden hebben geëtiketteerd. De romantiek streefde immers formeel - technisch naar 'een zo groot mogelijke vrijheid'. Die vrijheid bereikten de romantici door een 'losser ritme en nieuwe (originele) versvormen' te hanteren.⁶ Deze kenmerken zijn niet terug te vinden in deze bundel. Door de strakke vorm en rijmschema's kunnen we de bundel formeel - technisch veeleer als neoclassicistisch zien. Het classicisme kende immers een 'voorliefde voor afgemeten, juiste verhoudingen op formeel vlak'⁷.

5 Ibidem

6 Keunen, B., 2005, p. 104

7 Ibidem p. 67

Thematische kloof

De twee verschillende ontstaansmomenten van de gedichten in *De Verrijzenis* zorgen voor een thematische kloof binnen de bundel. De gedichten geschreven tijdens de oorlog zijn veeleer waarnemingen. In de eerste drie cycli wil de dichter - soldaat een accuraat beeld scheppen van het leven aan het front, met veel aandacht voor de algemene sfeer en psychologie die heerste onder de soldaten. Het deel van de bundel dat na de oorlog werd samengesteld, m.n. de cycli *De Verrijzenis* en *Het louterend inzicht*, tonen ons een 'revolterend dichter die zijn 'opstand tegen bloed en haat' wil uitschreeuwen⁸. Boens richt in die laatste cycli een hoopvolle blik op de toekomst. In de meerderheid van deze gedichten zien we zijn socialistische, soms zelfs communistische, in mindere mate ook christelijke en flamingantische idealen naar voren komen. In wat volgt worden de belangrijkste thema's die in *De Verrijzenis* aanwezig zijn, belicht.

Hoop en Wanhoop

De algemene sfeer die overheerst in *De Verrijzenis* is er één van hoop, hoop om te 'verrijzen' na de donkere oorlogsjaren als mens, als broeders, als gemeenschap.

In de eerste cyclus, *Onder laaiende luchten*, laat Boens de positiviteit die bij aanvang van de oorlog onder de mensen leefde (bv. 'De bewapening' en 'De Optocht') contrasteren met de gemoederen na enkele zware jaren oorlog (bv. 'Moeheid' en 'Lombaertsyde'). De naïviteit van de beginmaanden steekt fel af tegen de wanhoop die leeft onder de soldaten in de loopgraven na enkele jaren oorlog aan de IJzer. In deze eerste cyclus haalt de wanhoop nog de bovenhand.

*'t Geluid der wapens was als wilde winden,
die zouden, in één draai, de steên verslinden.*

In dit eerste fragment uit het gedicht 'De Bewapening' voelen we als het ware de zekerheid en vastberadenheid waarmee de wapens in 1914 werden opgenomen. Bij het aanvangen van de oorlog namen 20.000 vrijwilligers gedreven door 'een romantisch, niet-bestaand, maar door verontwaardiging ingegeven beeld van een glorieus, rechtvaardige oorlog'⁹ gezwind de wapens op. We zien deze sfeer in dit distichon opduiken in de wending 'in één draai'. Dit gevoel wordt ook weergegeven door middel van het gebruik van de alliteratie 'wapens als wilde winden' door het rijm gekoppeld aan 'verslinden'. Men zou de vijand in korte tijd met meedogenloos wapengekletter buitenwerken. Deze hoopvolle ingesteldheid contrasteert fel met het beeld die Boens scheidt in het volgende fragment uit het gedicht 'Trein met Gewonden':

8 Boone, M. 1980, p. 299-305

9 Reynebeau M., 2006, p. 180

*Zoo gaat de trein, met 't schoone, roode kruis er op,
en koel vermoorde menschen, die zelfs geen verdriet
of hoop meer hebben, wijl het bloed standvastig, drop bij drop,
hen uit de wonden druipt, en niets dan bloed men ziet,
en niets dan bloed men ruikt,
en ginder ver 't kanon zijn bommen stuikt,
standvastig!*

Hier krijgen we een heel ander beeld van de oorlog. Boens beschrijft het afvoeren van de doden en gewonden door het rode kruis. De vastberadenheid van het begin heeft plaats geruimd voor wanhoop. Boens gebruikt twee keer het woord 'standvastig' om de uitzichtloosheid van de situatie aan het front weer te geven. De bewegingsoorlog die voorzien was had plaats moeten ruimen voor een uitzichtloze stellingenoorlog en dit werkte enorm op de gemoederen aan het front. Dit fragment zit vol verwijzingen naar het bloed die op het front alomtegenwoordig was en ongetwijfeld werkte op het gemoed van de frontsoldaten. Daan Boens vat de wanhoop dan ook in het beeld van een druppende wonde. Het druppende bloed lijkt de beklemmende regelmaat waarmee soldaten werden afgevoerd weer te willen geven. Deze sfeer van wanhoop en gelatenheid haalt de bovenhand in de eerste cyclus.

In de tweede cyclus *Als de strijd voorbij zal zijn* schakelt Daan Boens, zoals de titel van de cyclus al doet vermoeden, voor het eerst over naar het hoopvol toekomstbeeld dat de rest van de bundel zal gaan overheersen. In het gelijknamige gedicht 'Als de strijd voorbij zal zijn', waarin hij zijn (ongeboren) zoon aanspreekt, schetst hij eerst nog een zeer accuraat beeld van de oorlogsgruwel, hij eindigt echter met een positieve blik op de toekomst.

Mijn zoon, die niet geboren zijt, maar komen moet

Wanneer het menschen-bloed en het lijden zijn vergeten

Wanneer de dagen en de nachten uitgewoed,

Tot vrede-bloesem groeien in een vrij geweten

In dit fragment geeft de dichter al aan dat hij de toekomst hoopvol tegemoet gaat, dit zien we oa. in de wending 'Wanneer de dagen en de nachten uitgewoed, tot vrede-bloesem groeien in een vrij geweten'. Hij vergelijkt de vrede die na de oorlog zal volgen met een bloeiende bloem.

Deze hoopvolle tendens zet zich voort in de volgende cycli. Eerst nog binnen de context van de oorlog in *De bedevaart der armen* en *De Verrijzenis*. In de laatste twee cycli, die na de oorlog werden geproduceerd, pleit Boens voor een hoopvolle blik op de toekomst na de oorlog. Een fragment uit het gedicht 'De Gedroomde stad' geeft deze glorieuze toekomstvisie weer:

Ik wil dat uit de grauwe hoopen gruis

En steen, een stad van goud verrijze,

Waar ieder brood eet, en zijn eigen witte huis

Bewoont, terwijl de dag is aangenaam en lijze.

De dichter wil de maatschappij zien verrijzen uit het oorlogspuin. Hij geeft dit in dit fragment aan door het 'grauwe gruis en steen' te laten contrasteren met het 'goud' van de nieuwe stad die zal verrijzen. Ook het wit van de nieuwe huizen staat voor de hoop die Boens wil stellen in de toekomst.

Uit de voorgaande fragmenten blijkt dat de belangrijkste thematische beweging die in *De Verrijzenis* gemaakt wordt, de driehoek hoop - wanhoop - hoop is. Het contrast tussen de hoop en de wanhoop geeft *De Verrijzenis* zijn typische sfeer.

Verveling en uitzichtloosheid

Een tweede belangrijk thema vinden we in de specifieke gedichten die getuigenis afleggen van het leven in de loopgraven na drie oorlogswinters. We vinden deze gedichten vooral terug in de eerste drie cycli van de bundel. Hierin legt Boens vooral de nadruk op de verveling die er heerste onder de soldaten. Ook in een voordracht "Moed in Lijden", die Daan Boens tijdens een herstelperiode in Engeland hield in de periode dat *De Verrijzenis* ontstond, geeft hij aan dat het vooral de verveling was die de soldaten psychologisch erg 'diep' bracht:

"Niets werkt zoo naar op de gedachten als het standvastig door-(?onleesbaar) van kanon-vuur, als in leege dorpen wonen, als brokken puinen ontmoeten langs de nooit-eindende wegen!"

"Het nooit zeker-zijn van morgen, - de bombardementen in de loopgraven, de bombarde menschen op de rustplaatsen, en dan geen nieuws hebben van dezen die in het bezette land verblijven, hoe wilt ge dat al die factoren iets anders dan mismoedigheid en verveling verwekken."

Boens geeft hierin aan dat de constant confrontatie met de dreiging van de oorlog, het standvastige kanonvuur, het puin, 'het nooit zeker-zijn van morgen', enorm op het gemoed werkte van de frontsoldaten. Dit maakte bij hen een grote 'mismoedigheid en verveling' los. We zien deze uitzichtloze sfeer ook opduiken in het gedicht 'Wachten'.

Wachten, aan den IJzerboord

van den morgen tot den avond,

wachten onder 't brons, dat moordt,

wachten steeds zijn doôn begravend,

Het proleptisch herhalen van het woord 'wachten', wekt het gevoel van verveling op. De dreiging van de wapens die het wachten zo ondraaglijk maakt wordt gevat in de metonymie "'t brons, dat moordt'. Boens vestigt ook nog eens de aandacht op de regelmaat ('steeds') waarmee medestrijders werden begraven. Dit alles resulteerde bij de mannen aan het front in een enorme uitzichtloosheid.

Het is duidelijk dat Boens in zijn laatste oorlogsbundel de gevolgen voor het gemoed van de soldaten door het eindeloze wachten en de constante doodsdreiging die de soldaten terroriseerde wou weergeven.

Traumaverwerking

Een derde belangrijk thema in deze bundel is de poging die de auteur onderneemt om met zijn poëzie een eerste stap te zetten naar de verwerking van het oorlogstrauma, zowel voor zichzelf als voor zijn strijdmakers. In zijn voordracht "Moed in lijden" (Fulham, 1917) pleit Boens voor kunst en in het bijzonder literatuur als een vorm van therapie. Een therapie om de oorlogstrauma's, die in die laatste jaren van de oorlog zo zwaar wogen op de gemoederen, te verwerken:

"Kunst moet vrede schenken, - dit voelen zij, omdat zij mensch zijn, en te veel leden van niet-vredig leven."

Dit 'vrede schenken' kan tweeledig worden opgevat. Enerzijds wil Boens hierbij aangeven dat hij verlangt naar letterlijke vrede, hij wil dat de oorlog snel ophoudt. Anderzijds wil hij ook vrede in het gemoed van zijn medesoldaten schenken. We zien de opzet om 'vrede te schenken' ook weer het meest opduiken in de laatste twee cycli, die na de oorlog zijn ontstaan, maar het thema zit ook al subtiel vevat in enkele gedichten die nog tijdens de oorlog neergeschreven zijn. Daan Boens wil de oorlogstrauma's aan-

wenden om er kracht voor de toekomst uit te putten. Hij wil negatieve ervaringen ombuigen in positieve zoals hier in het gedicht 'En zeg nooit...':

*Gij hebt de steden zien in puinen nedervallen,
er boven rezen steeds de torens, nooit geschraagd:
aanhoor het uiterst willen in dit klokken-schallen,
dat fier nog, boven dood, om breeder leven vraagt.*

*Gij hebt de mensen zien vermoorden broeder-menschen,
gij hebt ook zelf vermoord, met lichten in het oog.
Maak van dien moord de daad, die loutert uwe wenschen
van vrij te zijn, en vrijer dan gij waart, en hoog!*

*Is menschen-wil nog sterk? bega dan uwe banen!
o menschen-ziel, die uit de bloedige branding rijst,
en hoopt, en zich de vrijheid bouwt uit vrijheids-wanen!
o Menschen-kind dat vurig door de wereld reist!*

Boens ontloopt in dit fragment de gruwel van de oorlog niet. Hij heeft aandacht voor de trauma's die de soldaten te verwerken hebben: 'Gij hebt de mensen zien vermoorden broeder-menschen, gij hebt ook zelf vermoord, met lichten in het oog.' Hij wil deze ervaringen echter omvormen tot drijfveren om het trauma te verwerken. Hij wil dat de gruweldaden uiteindelijk loutering zullen brengen: 'Maak van dien moord de daad, die loutert uwe wenschen van vrij te zijn, en vrijer dan gij waart, en hoog!' We zien in deze strofe ook een christelijk geïnspireerde ethiek opduiken die pleit voor het aanwenden van het lijden om een 'beter mens' te worden. Dit thema wordt verder nog meer uitgediept. Ook Boens' uitgesproken hang naar menselijkheid boven alles zien we hier opduiken. Hij spreekt zowel over zijn medestrijders als over zijn vijanden als 'mensen'.

Boens' enorme drang om zichzelf en zijn strijdmakers een reikende hand te bieden om hun oorlogstrauma's te verwerken is het laatste thema die bijdraagt tot de algemene sfeer van het vinden van moed in het lijden die *De Verrijzenis* kenmerkt.

Beeldspraak en motieven

In het algemeen kan gesteld worden dat de dichter Boens een zeer traditionele beeldtaal aanwendt. In de beschrijving van de realiteit in de loopgraven, vervalt hij vaak in een repetitieve en ietwat clichématige beeldspraak. Kenmerkend hierbij is het beperkte semantische palet dat hij gebruikt.

Boens gebruikt zeer graag natuurbeelden die het gemoed van de soldaten in de loopgraven weerspiegelen. De natuur biedt ons een kijk op de psychologie van de soldaten. Dit zien we geïllustreerd in het gedicht 'Regendag':

*De loopgraaf slingert droevig door de velden,
de boomen waaien zuchtend heen en weer,
de lucht is leeg van alle doods-gewelden,
en vast-gestadig valt de regen neer.*

Enkele natuurbeelden duiken zeer frequent op in *De Verrijzenis* (met name bomen, de nacht en de zon) We kunnen over *natuurmotieven* spreken.

Het eerste natuurmotief in *De Verrijzenis* zijn de bomen. De loofbomen die het polderlandschap kenmerken waren voor de soldaten een vertrouwd beeld. De bomen in *De Verrijzenis* staan dan ook vaak voor standvastigheid en vertrouwen:

*De boomen zwijgen, en de stilte staat alleen op wacht.
Ik zie die stilte, met heur armen op de borst gevouwen,
Vergroot en statig, met het schoon bewustzijn van heur macht,
En als een vader starend op zijn zonen, in vertrouwen.*

In dit fragment illustreert vooral de laatste zin de sfeer van vertrouwen waarmee de dichter de bomen in het polderlandschap associeert. Hij stelt de bomen voor 'als een vader starend op zijn zonen, in vertrouwen.'

Een tweede natuurmotief vinden we in de nacht. Boens associeert de nacht met *schijnbare* rust. Het is de tijd waarin de frontsoldaten 'slappend waken' en onbeschrijfelijke angsten doormaken. De donkere dreiging van de nacht wordt door Boens gekoppeld aan de getourmenteerde geesten van de frontsoldaten:

*Wat ken ik ze te goed, die lange, zwarte nachten,
met jongens bij me staande, moe en loerend pal, -
met velden waar het gras beweegt en ongeziene grachten
Steeds ruischen, of de dood er roert, voortaan en overal.*

Vaak zien we de nacht ook contrasteren met het strijdgewoel dat overdag de sfeer bepaalt. 's Nachts wanneer alles stilvalt maar de constante dreiging blijft, geven de soldaten zich over aan hun angsten:

*Ik, die den langen, zwaren dag volbracht
in den woesten strijd, en meschen had zien vallen,
zóovelen, met de zwakke stervens-klacht,
gevoelde plots, in 't wankelend avond-schallen
deze innigheid, welke in mijn leven bracht
slechts de onbewustheid van een moe gedacht.*

Een derde en laatste natuurmotief is de zon. Deze duikt zeer vaak op als teken van. Ze wordt vaak geassocieerd met 'het Goddelijke licht' die hoop schenkt voor de toekomst. Dikwijls wordt de zon ook geassocieerd met haar gouden gloed. Goud staat in *De Verrijzenis*, in tegenstelling tot de andere metalen die hij gebruikt om het strijdgewoel te beschrijven, voor hoop en overwinning.

*"Al die beelden, moe-bezien,
vast-gegroeid nog bovendien
in het moe-geleden harte,
brachten nu den mensch van smarte
tot het breedste zonne-licht,
dat die smart met goud verlicht!-"*

Boens' voorkeur voor sprekende natuurbeelden in bepaalde gedichten uit *De Verrijzenis* is een neoromantisch aspect uit zijn werk. Het werk van de romantici werd gekenmerkt door 'escapistische motieven', zo zocht men onder andere de natuur op 'als object van Sehnsucht en als spiegel'. Dit spiegelen aan de natuur zien we in het voorgaande fragment geïllustreerd. De natuurbeelden die hij gebruikt, weerspiegelen het gelaten en verveelde gemoed van de soldaten in de loopgraven.

De idyllische natuurbeelden die de dichter hanteert als hij het gemoed en de psyche van de soldaten beschrijft, contrasteren met de 'moderne' beelden die hij gebruikt bij het beschrijven van het oorlogsgeweld. Hij beschrijft het geweld vaak in personificaties en synesthesiën waarin lawaai, metaal en vuur centraal staan. De volgende fragmenten tonen dit aan:

"Wij hebben, in den grond verdoken, steeds den dood gevoeld,

Die om ons leven doolde, met zijn stalen handen

En grijpen wou en morzelen elk lijf: - omwoeld

En aaklig lag de gansche luide streek te branden."

En ook:

Twaalf granaten knalden weer,

En twaalf, en twaalf ontelbaar, volgden, strak-gespannen

In één onwereldsch-groot gedruisch van brons en dood.

Boens' eenvoudige zeggingswijze, zijn voorkeur voor personificatie en synesthesie en zijn al eerder vermeldde voorkeur voor een strakke vormtaal in zijn gedichten zou ons kunnen doen concluderen dat Boens een navolger is van de vroeg - symbolistische Beau-delaire. Het is hier echter belangrijk op te merken dat Boens in geen geval uitgesproken verwijst naar een hogere, 'magische' werkelijkheid. Hierdoor kunnen we besluiten dat hij uit de voorgenoemde stijl ook vast en zeker elementen heeft overgenomen maar dat hij ze niet beschouwde als zijn na te volgen poëtica. In die gedichten in *De Verrijzenis* waar hij kwistig omspringt met natuurbeelden kunnen we hem echter wel neoromantisch noemen. Wel is het weer zo dat hij geen volledig romantische poëtica nastreefde, al was het maar om zijn vormvastheid die niet samengaat met de romantiek.

Getuigenisliteratuur

De gedichten in de eerste drie cycli die tijdens de oorlog zijn neergeschreven, zijn inderdaad veelal als 'eenvoudige getuigenisliteratuur' leesbaar. Boens is een verslaggever van de ellende in de laatste stuiptrekkingen van de oorlog. Dit was mijns inziens ook grotendeels zijn bedoeling. Een enkele keer zien we dit zelfs zeer prominent opduiken, in het gedicht 'Lombaartsyde' geeft hij een ooggetuigenverslag van de slag bij het gelijknamige dorp. Wel is het zo dat de dichter in *De Verrijzenis* veel aandacht heeft voor de psychologie van de soldaten en net zozeer voor het fysieke lijden of de strijd zelf. Ik ben ervan overtuigd dat Boens met de gedichten die tijdens de oorlog werden geschreven geen hogere aspiraties had dan louter getuigen. Hij wou de gruwel van de oorlog in al zijn facetten neerschrijven om in de eerste plaats zijn eigen trauma te verwerken maar ook om ervoor te zorgen dat de gruwel van de oorlog niet zou vergeten worden door latere generaties. De gedichten uit de eerste drie cycli van de bundel zou ik dan ook getuigenislyriek willen noemen. De laatste twee cycli lijken aan te sluiten bij een vernieuwingsbeweging (het humanitair-expressionisme).

Traumaverwerking en neo-romantische vormgeving

Daan Boens maakt in zijn dichterlijke traumaverwerking in hoofdzaak gebruik van elementen die kenmerkend waren voor de (neo)romantiek die hem voorafging. Daardoor kunnen we deze bundel niet als literair erg hoogstaand zien. Het is inderdaad mischien, zoals De Pillecyn het nogal denigrerend verwoordde: 'eenvoudige getuigenisliteratuur, interessant om de documentaire waarde maar literair onbelangrijk'. We kunnen Boens echter ook wat positiever bejegenen. In plaats van hem te beschouwen als een falend avant-gardist, kunnen we hem beschouwen als een arrièrè-gardist, nog zeer bepaald door de voorbeelden (bv. Guido Gezelle of Karel van de Woestijne) die hij waarschijnlijk had gekregen in zijn humaniora opleiding maar wel al duidelijk zoekend naar de vernieuwing die hem een eigen stem zou kunnen geven.

Naschrift

Dit artikel is gebaseerd op de dissertatie *De frontpoëzie van Daan Boens in zijn Bundel De Verrijzenis* (Gent, 2008). Ze is gegroeid uit de seminarierreeks 'Eer Vlaanderen vergaat' – Vlaamse Frontpoëzie tijdens de 'Grote Oorlog' van de vakgroep Nederlandse letterkunde in de faculteit letteren en wijsbegeerte van de universiteit Gent. Dit onderzoeksseminarie werd gedoceerd en begeleid door Prof. Dr. Yves T'Sjoen en mevrouw Els Van Damme. Naast het hierboven beschrevene geeft de thesis een biografische schets en gaat de tekst dieper in op de literaire, politieke en levensbeschouwelijke aspecten van de dichtbundel.

Primaire bibliografie

Boens, D.F., *De Verrijzenis – Werk gedegen in de Loopgraven aan den IJzer 1917-1918*, L. Opdebeek, Antwerpen, 1920.

Boens, D. , *Van Glorie en Lijden – Sonnetten uit de loopgraven aan den Yzer-, P.H. De Keyzer, Harderwijk, 1917.*

Secundaire bibliografie

Anthonis, D. , *De dichter Daan Boens (1893-1977)*, Gent, 1977 (onuitgegeven licentiaatsverhandeling universiteit Gent).

de Backer, F. en de Smaele, P., 'Beknopte levensschets van Aug. Vermeylen', in: Teirlinck. H. e.a. (red.) *August Vermeylen Verzameld werk Deel 1*, Uitgeversmaatschappij A. Manteau, Brussel, 1951.

Boens, D., *Moed in Lijden*, Voordracht gehouden in het Volkshuis te Fulham-London op 16-12-1917 en voor "De Kunst aan het Front, 22-3-1918 met lezing van gedichten." Handschrift, AMVC B 675/H(1).

Boens, D. , *aantekening in 'Cahier de 11de compagnie 7de regiment'* handschrift, AMVC letterenhuis B 675/H(2).

Boens, D. , *Curriculum Vitae* handschrift AMVC B 675/H(3).

Boone, M., "Daan Boens" in: *Genootschap voor geschiedenis 'Handelingen'* , CX-VII (1980).

De Pillecyn, F. , 'Wij hebben geen oorlogsliteratuur' in: *Vlaamse Arbeid*, 10 (1919-1920) nr. 3 (jan 1920), p. 87-94.

van Passel, F., *Het tijdschrift Ruimte (1920-21) als brandpunt van humanitair expressionisme* , De Sikkels, Antwerpen, 1958, p 9-10.

Reynebeau, M. , *Een geschiedenis van België*, Lannoo, Tielt, 2006.

Keunen, B., *Inleiding tot de voornaamste moderne literaturen*, Academia Press, Gent, 2005.

Van Bork, G.J.; Struik, H.; Verkruijssse, P.J., Vis., G.J. (red.), *Letterkundig lexicon voor de neerlandistiek; geraadpleegd via www.dbnl.org. (geraadpleegd op 12/05/2008).*